

UDK 811.163.42'282(497.5 Crikvenica)

UDK 811.163.42'366(497.5 Crikvenica)

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 2. XI. 2016.

Prihvaćen za tisak 3. XII. 2016.

Martina Bašić

Zavod za lingvistička istraživanja
 Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
 Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
 mkovacev@hazu.hr

VARIJABLA *G jd.*, *NA mn.* IMENICA ŽENSKOGA RODA U CRIKVENIČKOME GOVORU

U radu se prikazuju rezultati istraživanja sklonidbe imenica ženskoga roda s palatalnim i nepalatalnim dočetakom osnove u *G jd.* i *NA mn.* dvjema metodama. S jedne strane je metoda koja pripada dijalektološkom istraživanju (pomoću ciljanog upitnika), dok je s druge strane metoda koja pripada području sociolingvističkih kvantitativnih istraživanja utemeljena na Labovljevu pristupu proučavanju jezičnih promjena i varijabilnosti u jeziku te njegovu sociolingvističkom naslijeđu. Rezultati obaju istraživanja dali su slične rezultate: a) stariji ispitanici većinom čuvaju ishodišnu podvojenost na nepalatalnu i palatalnu varijantu sklonidbe imenica ženskoga roda u sva tri promatrana padeža; b) prevaga palatalne varijante u *G jd.* i *NA mn.* imenica ženskoga roda u crikveniškome govoru vidljiva je kod svih ispitanika rođenih nakon pedesetih godina prošloga stoljeća sa sporadičnim, nesustavnim supostojanjem nepalatalne varijante.

1. Uvod

U hrvatskome je ishodišnom¹ jezičnom sustavu glavna sklonidba imenica ženskoga roda bila polarizirana po palatalnosti na tvrde i meke osnove. Osno-

¹ Pri određivanju razvojnih faza hrvatskoga jezika slijedimo podjelu Ive Lukežić na dva velika razdoblja: protojezično razdoblje zapadnoga južnoslavenskog prajezika s dvama podrazdobljima, starijim ishodišnojezičnim podrazdobljem (od 6. do 9. st.) te mlađim protojezičnim razdobljem (od kraja 9. do polovice 11. st.) i starojezično razdoblje sa starijim starojezičnim podrazdobljem (od polovice 11. do sredine 13. st.) te mlađim starojezičnim podrazdobljem (od sredine 13. do kraja 14. st.) (Lukežić 1999: 101–142).

ve su s nepalatalnim dočetkom u *G jd.* i *NAV mn.* imale nastavak **-y*, a osnove s palatalnim dočetkom nastavak **-ę*. U starojezičnome se razdoblju nastavak **-y* fonološki promijenio u nastavak *-i*, a nastavak **-ę* izmijenjen je u nastavak *-e*.

„Mehanizam prijeglasa s pravilima o distribuciji samoglasnika u odnosu na prethodni (palatalni ili nepalatalni) suglasnik znatno je oslabio u starojezičnom razdoblju pri kvalitativnim izmjenama naslijeđenih psl. samoglasničkih jedinica.” (Lukežić 2015: 36). Zbog gubljenja opreke po palatalnosti u sklonidbenom sustavu unutar glavne sklonidbe imenica ženskoga roda, u razvoju su morfoloških sustava hrvatskih govora alomorfi uklonjeni na više načina. U većini je hrvatskih govora u tim padežima uopćen gramatički morfem starih palatalnih osnova *-e*.

1.1. *G jd.* i *NAV mn.* imenica ženskoga roda u dosadašnjoj literaturi o ekavskom čakavskom dijalektu

Jedno je od jezičnih obilježja svojstveno ekavskome dijalektu kao podsustavu čakavskoga narječja djelomično zadržavanje alomorfa *-i* i *-e* u *G jd.* te *NAV mn.* imenica ženskoga roda s njihovom distribucijom uvjetovanom prethodnim konsonantom na završetku osnove.

Istraživanja ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja (Lukežić 1996, Vranić 2005) pokazala su da se distribucija alomorfa u *G jd.* te *NAV mn.* imenica ženskoga roda ogleda u dva temeljna tipa realizacija:

1. govori u kojima je prevladao jedan od alomorfa u *G jd.* te *NAV mn.* imenica ženskoga roda:

a. govori u kojima je prevladao alomorf starih nepalatalnih osnova *-i* uz razna veća ili manja odstupanja uz osnove s dočetkom na */c/*, */j/* i imenice s tvorbenim morfemom *-ina*;

b. govori u kojima je prevladao alomorf starih palatalnih osnova *-e* kao u većini podsustava hrvatskoga jezika;

2. govori u kojima su se alomorfi izrazito polarizirali među padežima imenica ženskoga roda o kojima govorimo.

Upravo je ova potonja polarizacija alomorfa zabilježena u dijalektološkom istraživanju² crikveničkoga govora³ Ive Lukežić 1984. godine gdje je palatalni alomorf *-e* zabilježen u *G jd.* i *NV mn.*, a nepalatalni alomorf *-i* u *A mn.*

Djelomična se polarizacija alomorfa *G jd.* i *NAV mn.* imenica ženskoga roda karakterizira kao alteritetna značajka čakavskoga podsustava jer je svojstvena upravo ekavskim govorima na apstraktnoj razini, ali ne i svim njezinim konkretnim idiomima (Vranić 1998: 16).

Zadržavanje dvojnosti nije tipično za druge dijalekte čakavskoga narječja osim u jednome govoru primorskoga poddijalekta ikavsko-ekavskog dijalekta, govoru Grižana u Vinodolu, u kojem je zadržana stara distribucija nastavka *-i* uz nepalatalne osnove, a uz osnove palatalnoga dočetka *-e* (Lukežić 1990: 107).⁴

² Iva Lukežić je tijekom 1984. i 1985. provela terensko istraživanje 56 mjesnih govora Istre, Gorskoga kotara, zaobalnoga i obalnoga dijela sjevernoga hrvatskog primorja za potrebe svoga doktorskoga rada o govorima ikavsko-ekavskoga refleksa *jata*. Glavninu je građe iz doktorskoga rada objavila u knjizi *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* (1990.). Njezino je istraživanje obuhvatilo i govore ekavskoga refleksa *jata* među kojima je i crikvenički govor. Terenske nalaze o ekavskoj skupini govora objavila je u knjizi *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština* (1996.). Upitniku za utvrđivanje refleksa *jata* dodala je i pitanja koja se tiču i morfološke razine ispitivanih sustava te se u tim knjigama mogu pronaći jezične činjenice koje se odnose na fonološki, morfonološki i morfološki sustav ispitivanih mjesnih govora. Obje su knjige temelj za proučavanje crikveničkoga govora.

³ Crikvenički je govor klasificiran kao čakavski ekavski govor trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa (Lukežić 1996: 14) koji pripada sjevernočakavskome dijalektu. Danas je crikvenički govor opisan kao jedan od govora primorskoga poddijalekta čakavskoga ekavskoga dijalekta sa značajkama rubnosti unutar poddijalekta (Vranić 2005: 344).

⁴ Lingvističke je podatke potrebno proučavati usporedo s teritorijalno-povijesnim podatcima. Uz lingvistički relevantne podatke (gramatičke morfeme), upravo su povijesni podatci poslužili Lukežić da pretpostavi genezu o govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa (Lukežić 1996: 21). Ipak, govori trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa u pogledu nenaglašenih duljina nisu jezično jedinstveni (Lukežić 1996: 89). U bakarskom i trsatskom govoru neutralizirane su duljine ispred i iza naglaske, dok su u crikveničkome govoru izrazito fonetski jake. Lukežić očuvanje prednaglasnih i zanaglasnih duljina u crikveničkome govoru objašnjava teritorijalnom bliskošću vinodolskih govora gdje su te duljine očuvane (Lukežić 1996: 22).

Današnje područje naselja Crikvenice pripadalo je Općini Grižane u srednjovjekovnoj župi Vinodol koja je zajedno s Beogradom upravljala Kotorom i lukom uz ušće Dubračine (svaki je grad u Vinodolskoj župi imao svoju luku za trgovanje: Grižane u današnjoj Crikvenici, Bribir u današnjem Selcu, Drivenik u današnjem Jadranovu) (Matejčić 1988). Sva su mjesta u današnjoj Općini Vinodol povezana s Crikvenicom kako povijesnim stalnim tako i današnjim stalnim i dnevnim migracijskim kretanjima vezanim za zaposlenje, svakodnevnim potrebama stanovništva, obiteljskim vezama.

Današnji je crikvenički govor teritorijalno izoliran od svoga matičnog primorskog ekavskog poddijalekta, okružen govorima ikavsko-ekavskoga refleksa *jata*, povijesno je i suvremeno povezan sa zaobalnim Vinodolom, pogotovo s mjestom Grižanama. Stoga je za potpunu dijalektološku sliku Crikvenice potrebno poznavati i dijalektološku sliku Vinodola i bliskih joj obalnih mjesta.

1.2. Povod i postavke istraživanja

Povod je ovome istraživanju razgovor iz 2010. godine kada je u Muzeju Grada Crikvenice otvorena izložba jednostavnih šalica za bijelu kavu, *kikarica*, nazvana *Kikarice none Marije*. Moje su starije ispitanice osporavale taj naziv *aš se rečē kikarice nôni Marijē* što je ukazivalo da je mojim ispitanicama nastavak *-e* u *G jd.* iza nepalatala nešto što im nije izvorno dok je nepalatalni morfem *-i* u *G jd.* nakon nepalatalnoga konsonanta ono što očekuju. U suprotnosti je to bilo sa zabilježenom polarizacijom alomorfa *-e* u *G jd.* *NV mn.* / *-i* u *A mn.* u mjesnome govoru Crikvenice u dijalektološkoj literaturi.

Terensko istraživanje crikveničkoga govora provodim od 2009. godine kombinirajući tradicionalnu dijalektološku metodu s metodom varijacijske kvantitativne sociolingvistike. Dijalektologija i sociolingvistika definirane su kao zasebne znanstvene discipline, no dijalektologija je neraskidivo povezana s varijacijskom sociolingvistikom od njezina početka 60-ih godina 20. st. Iako obje imaju svoje razrađene metode odabira ispitanika, prikupljanja podataka, prikaza i analize jezičnih činjenica, međusobno se mogu nadopunjavati i nadograđivati.

Danas se varijacije javljaju na svim jezičnim razinama nekad homogenih jezičnih sustava. Dijalektološko istraživanje često je zanemarivalo varijacije razlikovnih činjenica. I tradicionalnim su metodama prikupljanja građe dijalektolozi na terenu pronalazili različite forme jezičnoga izražavanja, čak i kod najstarijih ispitanika ispitivanoga područja, no te im varijacije nisu bile primarni cilj opisivanja jer su bili orijentirani na strukturalistički pristup opisu mjesnoga govora kao homogenoga sustava. U prvome su se redu orijentirali na istraživanja i monografske opise pojedinih mjesnih govora kako bi se omogućila sinteza značajki svih jezičnih razina cjelokupnih hrvatskih narječja usporedno s razvojem tih značajki u odnosu na zajedničko jezično ishodište svih triju hrvatskih narječja. Takvi su opisi još uvijek najvažniji dijalektološki zadatak. Ipak, i dijalektologija i sociolingvistika imaju drugi zajednički cilj, a to je da utvrde i da ponude objašnjenja jezičnih promjena u istraživanim jezičnim sustavima. Svako jezičnoj promjeni prethodi razmjerno dugo supostojanje staroga i novoga, inovativnog oblika te se stoga varijacije razlikovnih činjenica nikako ne bi trebale zanemarivati.

Jezične varijable⁵ crikveničkoga govora koje su se statistički analizirale u okviru varijacijske odnosno kvantitativne sociolingvistike jezične su karakteri-

⁵ Jezična je varijabla „točka jezične uporabe u kojoj postoji nekoliko mogućih suprotstavljenih oblika unutar jezične zajednice, koji se uvelike razlikuju po čestoti uporabe” (Trask 2005: 381), dok je varijanta specifična vrijednost određene varijable.

stike crikveničkoga govora kod kojih su se na terenskim istraživanjima uočila česta javljanja dvostrukih realizacija ili se podatci iz dijalektološke literature o crikveničkome govoru nisu slagali s opažanjima na terenu (Bašić 2012, Bašić 2015). Ta su istraživanja pokazala kako se u istraživanim varijablama varijacije javljaju pod utjecajem teritorijalno bliskih čakavskih mjesnih govora, mjesnih idioma doseljenika nečakavske dijalekatne osnove i svima nadsvođenoga standardnog hrvatskog jezika.

U ovome istraživanju to nije bio slučaj. Kad govorimo o distributivnim odnosima u *G jd.* i *NAV mn.*, govorimo o iskonskim varijantama, alomorfima. Alomorfi o kojima je ovdje riječ dvojaki su gramatički morfemi za isti oblik, naslijeđeni iz ishodišnoga sustava, gdje su nastali kao posljedica distributivnih odnosa između konsonanata i vokala u vrijeme korelacije po palatalnosti među konsonantima. Ipak, varijacije koje ne pripadaju starim distributivnim odnosima su utvrđene kod imenica ženskoga roda u navedenim padežima s nepalatalnim dočetkom osnove kod kojih se u nekih ispitanika javlja nastavak *-e*, a u nekih *-i*. Također, smatrala sam kako se i za ovo istraživanje mogu primijeniti kvantitativne varijacijske metode kako bi se utvrdilo:

1. u kojoj je mjeri i kojoj skupini ispitanika određeni alomorf svojstven odnosno postoji li sustavna distribucija nepalatalnoga alomorfa uz nepalatalni dočetak osnove u *G jd* i *NV mn.* što u literaturi nije zabilježeno;

2. daje li primjena metode varijacijske kvantitativne sociolingvistike pri istraživanju mjesnoga govora drugačije rezultate od onih dobivenih dijalektološkim istraživanjem?

U analizi dijalektološkog istraživanja zapisane su i imenice s palatalnim dočetkom osnove s nastavkom *-e* čija je distribucija kod svih ispitanika, i u dijalektološkom i u sociolingvističkome istraživanju, stopostotna. Slijedom toga, distribucija palatalnoga alomorfa *-e* uz palatalni dočetak osnove u *G jd* i *NV mn.* nije statistički analizirana (ni ispisivana) jer njegova distribucija nije varijabilna.

I u dijalektološkom i sociolingvističkom istraživanju *V mn.* nije analiziran. Naime, u dijalektološkom istraživanju ispitanici su odgovarali da nikad ne bi upotrijebili vokativ množine izabranih imenica, dok se u sociolingvističkom istraživanju temeljenom na analizi snimaka u trajanju od jednoga sata spontanoga, neformalnoga govora (vernakulara) dvadeset i dvoje ispitanika nije pojavio nijedan primjer. Stoga su rezultati koje donosim i analiziram u nastavku rada rezultati varijable *G jd.* *NA mn.*

2. Dijalektološko istraživanje *G jd.* i *NA mn.* imenica ženskoga roda u crikveničkome govoru

Dijalektološko je istraživanje provedeno 2010. godine s osam ispitanika od kojih su tri ispitanika bila starije životne dobi (2 žene, 1 muškarac), tri ispitanika srednje životne dobi (1 žena, 2 muškarca) i dva ispitanika (1 žena, 1 muškarac) mlađe životne dobi. Svi su ispitanici odrasli, žive i rade u Crikvenici. Usmjereno sam dijalektološko ispitivanje, uz druge fonološke i morfološke činjenice, provela na imenicama ženskoga roda s palatalnim i nepalatalnim dočetkom osnove. Pritom sam imenice ženskoga roda ispitivala istodobno s imenicama drugih rodova u različitim padežima kako ispitanike ne bih dovela u situaciju da mi daju odgovore po nekom uzorku. Primjeri su naglašeni onako kako su ih ispitanici naglasili. Primjena je usmjerena upitnika ovisila o njihovoj koncentraciji što je vidljivo u različiteme broju primjera imenica kod ispitanika.

Dijalektološko je istraživanje pomoću ciljanoga upitnika dalo sljedeće rezultate:

G jd.	palatalni dočetak osnove	nepalatalni dočetak osnove	
		-i	-e
ZL1921 ⁶	<i>hàljē, kùcē, màšē, narāncē, rôžicē, zemljē</i>	<i>butīgi, cìpeli, crīkvi⁷, dātuli, dlàki, Dubràčini, fēšti, glāvī, Kàli, kamàri, kānti, Mèriki, nogī, nōni, òbali, palādi, potrībi, rùpi, sestri, vodi</i>	
NP1923	<i>hàljē, kùcē, màšē, narāncē, rôžicē, zemljē</i>	<i>butīgi, cìpeli, crīkvi, dlàki, Dubràčini, fēšti, glāvī, Kàli, kamàri, Mèriki, nogī, nōni, òbali, potrībi, rùpi, sestri, vodi</i>	
DD1932	<i>divòjčicē, hàljē, kùcē, màšē, narāncē, rôžicē, zemljē</i>	<i>butīgi, cìpeli, crīkvi, Dubràčini, fēšti, glāvī, kamàri, kānti, Mèriki, nogī, nōni, òbali, palādi, potrībi, rùpi, sestri, vodi</i>	

⁶ Identifikacijska oznaka ispitanika s godinom rođenja.

⁷ Imenica *crīkva* i u primjerima kasnije spomenute imenice *lādva, smokvā, svekřva, ũlikva* pripadale su sklonidbi *v*-osnova kod koje nije bilo polarizacije po palatalnosti. Po *v*-sklonidbi sklanjale su se samo imenice ženskoga roda s nepalatalom na dočetu osnove, a gramatički je morfem bio *-e*. Nakon dezintegracije sklonidbenoga obrasca *v* spomenute su imenice prešle u glavnu sklonidbu ženskoga roda i danas se sklanjaju jednako kao i sve druge imenice toga tipa.

G jd.	palatalni dočetak osnove	nepalatalni dočetak osnove	
		-i	-e
AR1950	<i>hãljẽ, kũcẽ, mãšẽ, narãncẽ, rãžicẽ, zemljẽ</i>	<i>crĩkvi, vodi</i>	<i>çĩpelẽ, dlãkẽ, Dubrãcinẽ, fẽštẽ, glãvẽ, kãntẽ, nõgẽ, nõnẽ, òbalẽ, palãdẽ, rùpẽ, sèstrẽ</i>
MZ1950	<i>dũšẽ, kũcẽ, mãšẽ, narãncẽ, rãžicẽ, zemljẽ</i>	<i>glãvi</i>	<i>butĩgẽ, çĩpelẽ, crĩkvẽ, glãvẽ, nõgẽ, nõnẽ, rùpẽ, sèstrẽ</i>
SC1954	<i>dũšẽ, hãljẽ, kũcẽ, mãšẽ, narãncẽ, rãžicẽ, zemljẽ</i>	<i>glãvi</i>	<i>butĩgẽ, crĩkvẽ, fẽštẽ, nõgẽ, nõnẽ, palãdẽ, sèstrẽ</i>
AD1982	<i>dũšẽ, hãljẽ, kũcẽ, mãšẽ, narãncẽ, rãžicẽ, zemljẽ</i>	<i>crĩkvi</i>	<i>butĩgẽ, çĩpelẽ, fẽštẽ, glãvẽ, nõgẽ, nõnẽ, rùpẽ, sèstrẽ</i>
NK1988	<i>hãljẽ, kũcẽ, mãšẽ, narãncẽ, rãžicẽ, zemljẽ</i>	<i>dlãki, njĩvi, vodi</i>	<i>crĩkvẽ, Dubrãcinẽ, fẽštẽ, glãvẽ, Kãlẽ, kãntẽ, nõgẽ, nõnẽ, òbalẽ, palãdẽ, sèstrẽ</i>

Tablica 1. Rezultati dijalektološkog istraživanja *G jd.* imenica ženskoga roda

N mn.	palatalni dočetak osnove	nepalatalni dočetak osnove	
		-i	-e
ZL1921	<i>hãlje, kũce, mãše, narãnce, rãžice, zemljẽ</i>	<i>butĩgi, çĩpeli, crĩkvi, dlãki, fẽšti, glãvi, kamãri, kãnti, nõgi, Mèriki, nõni, òbali, palãdi, potrĩbi, rùpi, sestri, vodi</i>	
NP1923	<i>hãlje, kũce, mãše, narãnce, rãžice, zemljẽ</i>	<i>butĩgi, çĩpeli, crĩkvi, dlãki, fẽšti, glãvi, kamãri, kãnti, nõgi, Mèriki, nõni, potrĩbi, rùpi, sestri, vodi</i>	<i>òbale</i>
DD1932	<i>divõjçice, hãlje, kũce, mãše, narãnce, rãžice, zemljẽ</i>	<i>butĩgi, çĩpeli, crĩkvi, fẽšti, glãvi, kamãri, kãnti, nõgi, Mèriki, nõni, òbali, palãdi, potrĩbi, rùpi, sestri, vodi</i>	
AR1950	<i>hãlje, kũce, mãše, narãnce, rãžice, zemljẽ</i>	<i>kãnti, nõgi</i>	<i>butĩge, crĩkve, dlãke, fẽšte, glãve, òbale, rùpe, sestre, vodẽ</i>

N mn.	palatalni dočetak osnove	nepalatalni dočetak osnove	
		-i	-e
MZ1950	<i>dūšè, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice, zemljè</i>		<i>butǐge, cǐpele, crǐkve, glǎve, nõge, rùpe, sestrè</i>
SC1954	<i>dūše, hǎlje, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice, zemljè</i>		<i>cǐpele, crǐkve, fèšte, glǎve, nõge, nõne, palǎde, sestrè</i>
AD1982	<i>dūšè, hǎlje, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice, zemljè</i>	<i>nõgi, nõni</i>	<i>butǐge, cǐpele, crǐkve, fèšte, glǎvè, rùpe, sestrè</i>
NK1988	<i>hǎlje, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice, zemljè</i>	<i>crǐkvi, dlǎki, fèšte, glǎvi, nõgi, njǐvi, vodi</i>	<i>cǐpele, glǎve, kǎnte, nõne, njǐve, òbale, palǎde, sestrè</i>

Tablica 2. Rezultati dijalektološkog istraživanja N mn. imenica ženskoga roda

A mn.	palatalni dočetak osnove	nepalatalni dočetak osnove	
		-i	-e
ZL1921	<i>hǎlje, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice, zemlje</i>	<i>butǐgi, cǐpeli, dlǎki, fèšti, kamàri, Mèriki, nõgi, nõni, òbali, palǎdi, potrǐbi, rùpi, sestrǐ, vodi</i>	
NP1923	<i>hǎlje, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice, zemljè</i>	<i>butǐgi, cǐpeli, dlǎki, fèšti, glǎvi, kamàri, Mèriki, nõgi, nõni, potrǐbi, rùpi, sestrǐ, vodi</i>	
DD1932	<i>divõjčice, hǎlje, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice, zemljè</i>	<i>butǐgi, cǐpeli, fèšti, glǎvi, kamàri, kǎnti, Mèriki, nõgi, nõni, òbali, palǎdi, potrǐbi, rùpi, sestrǐ, vodi</i>	
AR1950	<i>hǎlje, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice, zemljǐ</i>	<i>crǐkvi</i>	<i>butǐge, cǐpele, dlǎke, glǎve, nõge, òbale, rùpe, sestrè, vodè</i>
MZ1950	<i>dūše, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice</i>	<i>crǐkvi</i>	<i>butǐge, cǐpele, glǎvè, nõge, nõne, rùpe, sestrè</i>
SC1954	<i>dūše, hǎlje, kùce, mǎše, narǎnče, rōžice, zemljè</i>	<i>crǐkvi, fèšti, glǎvi</i>	<i>cǐpele, nõge, nõne, palǎde, rùpe, sestrè</i>

A mn.	palatalni dočetak osnove	nepalatalni dočetak osnove	
		-i	-e
AD1982	<i>dūšè, hālje, kùće, māše, narānče, rōžice, zemljè</i>	<i>fěšti, nōgi, nōni</i>	<i>butíge, cìpele, glāvè, rūpe, sestrè</i>
NK1988	<i>hālje, kùće, māše, narānče, rōžice, zemljè</i>	<i>críkvi, dlàki, glāvì, nōgi, njìvi</i>	<i>butíge, cìpele, fěšte, kàle, kānte, nōne, njìve, òbale, palāde, sestrè, vodè</i>

Tablica 3. Rezultati dijalektološkog istraživanja A mn. imenica ženskoga roda

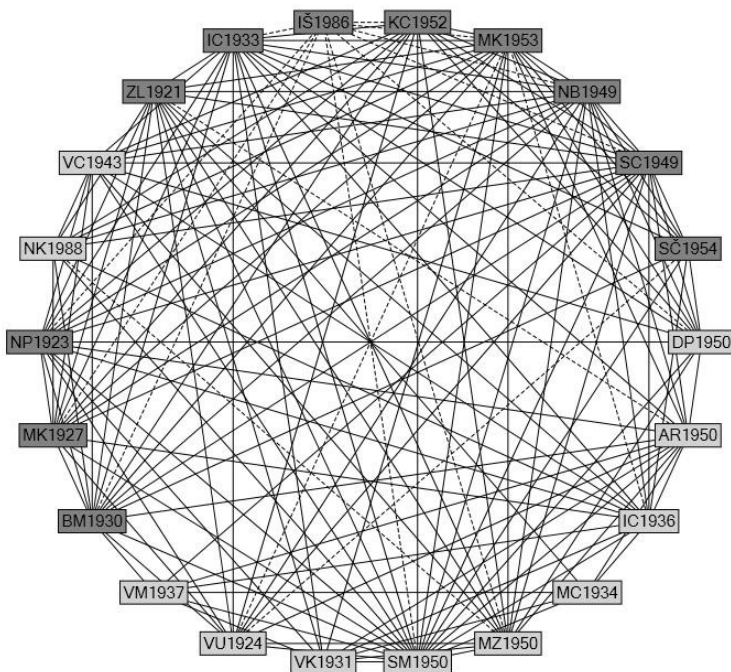
Analiza usmjerenoga dijalektološkog upitnika pokazala je da najstariji ispitanici sustavno čuvaju staru podvojenost na nepalatalnu i palatalnu varijantu sklonidbe imenica ženskoga roda čak i kod onih imenica koje se ne nalazi u temeljnome čakavskom leksiku. Imenice *cìpela*, *rūpa*, *dlàka*, umjesto čakavskih *postōl*, *škùlja*, *vlās* ubačene su kao testne imenice i kod najstarijih ispitanika pokazuju sustavno sklanjanje s nepalatalnim alomorfom *-i*.

Prevaga palatalne varijante *-e* u crikveničkome govoru vidljiva je kod svih ispitanika rođenih nakon pedesetih godina prošloga stoljeća sa sporadičnim javljanjima nepalatalne varijante. Kod ovih je ispitanika vidljivo da uporaba palatalnoga morfema uz imenice s osnovom s nepalatalnim dočetkom utječe na naglasak imenica. Tako, imamo primjere u *G jd.* *glāvè*, *nōgè*, *sèstrè* naprema *glāvì*, *nogì*, *sestrì*.

3. Sociolingvističko istraživanje *G jd.* i *NA mn. imenica ženskoga roda* u crikveničkome govoru

Sociolingvističko je istraživanje utemeljeno na Labovljevu pristupu proučavanju jezičnih promjena i varijabilnosti u jeziku u okviru varijacijske odnosno kvantitativne sociolingvistike. Za razliku od dijalektoloških usmjerenih istraživanja, sociolingvistička se istraživanja provode na spontanome govoru, vernakularu za koji se smatra da je stil govora u kojem se najmanje pozornosti daje kontroliranju iskaza i da taj neformalni, spontani, prirodni govorni iskaz ustvari najvjernije može pokazati strukturne podatke o nekome idiomu. Dakle, kvantitativna se analiza temelji na određivanju preciznoga postotka pojavljivanja varijacija izabrane varijable. Snimke u trajanju od jednoga sata spontanoga, neformalnoga govora (vernakulara) ispitanika prvo su transkribirane te su potom u ispisnome tekstu tražene sve realizacije *G jd.* i *NAV mn. imenica žen-*

skoga roda. Istraživanje je provedeno na snimkama dvadeset dvoje ispitanika (11 žena, 11 muškaraca) različitih dobnih skupina jedne crikveničke društvene mreže⁸ čija je vizualizacija prikazana na Slici 1.

Slika 1. Sociogram ispitanika istraživane društvene mreže⁹

Kao što je već rečeno, uz osnove se s palatalnim dočetkom u *G jd.* i *NA mn.* imenica ženskoga roda sustavno javlja palatalni alomorf *-e* stoga su za sociolingvističku analizu iz spomenutoga korpusa govora izdvojene samo imenice s nepalatalnim dočetkom gdje se varijacije javljaju.

⁸ Koncept je društvene mreže vezan uz odnos koji pojedinac ima ili stvara prema raznim pojedincima i skupinama za koje je on vezan ili kojima prirodno pripada. Zatvorene su se društvene mreže, kakve uglavnom i jesu u manjim mjestima, u prethodnim istraživanjima (npr. Milroy²1987) pokazale kao vrlo važan mehanizam za održavanje dijalekta bez obzira na moguć negativan prestiž ili nizak status koji oni mogu imati u široj društvenoj zajednici. Također, mrežna su istraživanja pokazala i da zatvorene društvene mreže s ispitanicima koji su povezani društvenim i rodbinskim vezama upotrebljavaju pretežito dijalekatno obojen vernakular. Mrežna se varijacij-ska istraživanja provode unutar određene postojeće grupe.

⁹ Istraživanu sam društvenu mrežu obradila u *NodeXL*-u, funkcionalnom dodatku za program *Microsoft Office Excel 2007* pomoću kojega se mogu analizirati društvene mreže te potom vizualizirati kreirane matrice podataka.

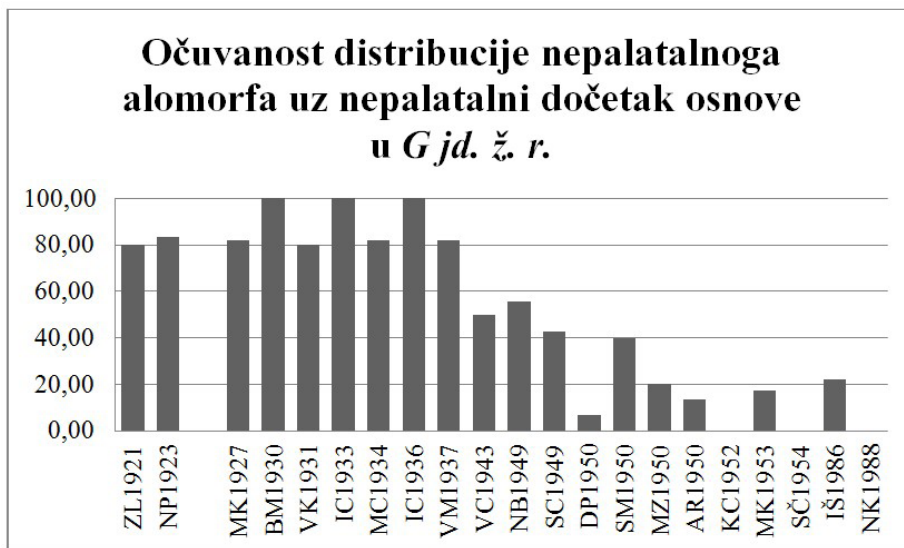
Sociolingvističko je istraživanje dalo sljedeće rezultate:

G jd. nepalatalni dočetak osnove		
	-i	-e
ZL1921	<i>crĭkvi, Kàli (2x), Žùpanki, Liki, mùki (2x), nòni (6x), òbali, Turĭni, Lizèti, Rĭki, sestri, teti, Zlāti</i>	<i>màmē, nònē (4x)</i>
NP1923	<i>divòjki, javòriki, konòbi, poněstri, sestri</i>	<i>màmē</i>
VU1924		
MK1927	<i>crĭkvi, Īvanki, Nèvenki, nòni, prànoni, stràni, Vĭti, Vlàsti</i>	<i>fĭlē, màmē (2x)</i>
BM1930	<i>dòti, kòzi, Mèriki, sestri, Škòdi, teti Lizi</i>	
VK1931	<i>bārki, Kànadi, lúki, nàfti, vùni</i>	<i>lúkē, vòjskē</i>
IC1933	<i>Ērni (2x), Jàsni, Mòslavini, nòni (2x), sestri</i>	
MC1934	<i>Barcelòni, crĭkvi, Kànadi, kasèti, Lĭvri, Mèriki (2x), Jèlki, Rĭki</i>	<i>Amèrikē, Sokolàrnē</i>
IC1936	<i>Īstri, Kànadi, kozĭ, krpicĭni, pòšti, Pùli, tùni, Vjèki, ženĭ</i>	
VM1937	<i>Amèriki, dèki, ponjãvi, rĭbi, sestri, stràni, tuberkulòzi, vodĭ, ženĭ</i>	<i>Amèrikē, prĭrodē</i>
VC1943	<i>Rĭkĭ, škòli</i>	<i>strànē, strùkē</i>
NB1949	<i>crĭkvi (2x), Kàli, vodĭ (2x)</i>	<i>Īstrē, Rikē, Snjèžanē, strànē</i>
SC1949	<i>mesoòpskrbi, rãsvjeti, teti, Štèfi, kokošëvini, govèdini</i>	<i>bànkē, govèdinē, Kàlē, katèdrē, Măciškē, Mărijanē, marmelâdē, vĭlē, Lŭjzē</i>
DP1950	<i>butĭgi</i>	<i>bārke, crĭkvē, fĭrmē, gòdinē (2x), ĭivadē, matemàtikē, matùrē (3x), Kàtrē (3x), prèpiskē, Pùlē</i>
SM1950	<i>Kožĭni, nòni (2x), sestri, slĭvi, Škòdi</i>	<i>Īstrē, Ljùbinkē, nònē, òbalē, padèlē, pènzijē, šãnsē, tĭskarē, zgrâdē</i>
MZ1950	<i>sezòni</i>	<i>vòdē, Omòrikē, Bašòtē, Ravènē</i>
AR1950	<i>nòni, Rĭki</i>	<i>Amèrikē, bārke, brzĭnē, Kàlē, màmē, nònē, Pèlicĭkē, potrebbē, Škòdē, škòlē (2x), tetē Nèvenkē, vòjskē</i>
KC1952		<i>Hrùstē, metròpolē, nògē, škòlē</i>

G jd. nepalatalni dočetak osnove		
	-i	-e
MK1953	<i>butîgi, nône, špàrogi, ženì</i>	<i>Gòspē (2x), Kàlē, kòrotē, mà mē (2x), nô nē, Pàrapē, Smîlj kē, svekîrvē, špàrogē (2x), têtē, tunêrē, zgrādē (2x), ženē (2x)</i>
SČ1954		<i>Danijêlē, Ivônē, sèstrē, Tàmarē</i>
IŠ1986	<i>crîkvi, Mêri</i>	<i>Ānkē, Jàs nē, Katarî nē, sezônē, šetemânē (2x), Vès nē</i>
NK1988		<i>bârkē (2x), Kùtinē, Mlākē, pòštē, pròvē, Rîkē, strânē</i>

Tablica 4. Rezultati sociolingvističkoga istraživanja G jd. imenica ženskoga roda

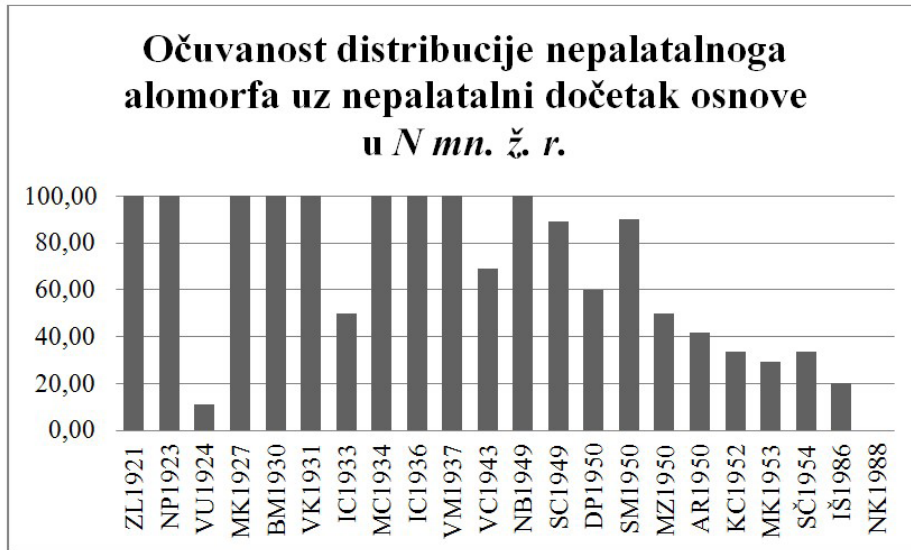
Kvantitativna se analiza temelji na određivanju preciznoga postotka pojavljivanja izabrane varijable. Statističkom se analizom dobio postotak javljanja nepalatalnog alomorfa *-i* uz nepalatalne konsonante, odnosno promatrana je očuvanost distribucije nepalatalnoga alomorfa uz nepalatalni dočetak osnove.

Grafički prikaz 1. Očuvanost distribucije nepalatalnoga alomorfa uz nepalatalni dočetak osnove u G jd. imenica ženskoga roda

N mn. nepalatalni dočetak osnove		
	-i	-e
ZL1921	<i>bārki, besèdi, Būnjèvki (2x), frīti, nevèsti, rūki, salāti</i>	
NP1923	<i>buŕgi, čizmi, kūmi, òbrvi, rībi (5x), skalīni, slīki (2x), tēti</i>	
VU1924	<i>kūrbi</i>	<i>crkve, dāske, rībe (4x), trgòvine, tunēre</i>
MK1927	<i>bārbi (2x), knjīgi, mùhi, rāzliki, slīki, Vūčinki</i>	
BM1930	<i>Gromāčini, krēmšniti, lokārdi, pēti, slīvi</i>	
VK1931	<i>bārki, čizmi, flōti, Kožīni, lādvi, lampiōni, pòlugi, rībi (4x) sàbljarki (2x), tèhniki, tūni, zādruqi</i>	
IC1933	<i>rībi</i>	<i>sestrične</i>
MC1934	<i>bārki, rībi, tunēri (2x)</i>	
IC1936	<i>bārki, knjīgi, štrīgi, tunēri</i>	
VM1937	<i>glāvi, kasèti, lokārdi, marēndi, matrikuli (2x), salāti (3x), slīki</i>	
VC1943	<i>crīkvi, knjīgi, rībi (4x), skalīni, škòljki, tòrti</i>	<i>knjīge (2x), škòljke (2x)</i>
NB1949	<i>knjīgi, slīki (3x)</i>	
SC1949	<i>manēstri (2x), mūrvi, pàtki, rībi (3x), smokvi</i>	<i>sèstre</i>
DP1950	<i>besèdi (2x), tablèti</i>	<i>nāčine, nòvine</i>
SM1950	<i>bārki, besèdi, Kožīni, nōni, prānoni, rībi, sardèli, slīki, zābavi</i>	<i>Kožīne</i>
MZ1950	<i>gūmi (2x)</i>	<i>gūme, smòkve</i>
AR1950	<i>sardèli, slīvi (2x), smokvì, ùlikvi</i>	<i>mārke, mùke, rībe (2x), smòkve (2x), žène</i>
KC1952	<i>cigarèti</i>	<i>nōne, novīne</i>
MK1953	<i>Šègoti, špàrogi (3x), očāli</i>	<i>Brozīne, divòjke, rībe (2x), ròlsule, slīke, smòkve, špàroge, tunēre, Vučīne, žvāke (2x)</i>
SČ1954	<i>rībi</i>	<i>klīme, zīme</i>
IŠ1986	<i>Skalīni</i>	<i>nòvine (2x), ràne (2x)</i>
NK1988		<i>dāske, grāmule, pasàre</i>

Tablica 5. Rezultati sociolingvističkoga istraživanja N mn. imenica ženskoga roda

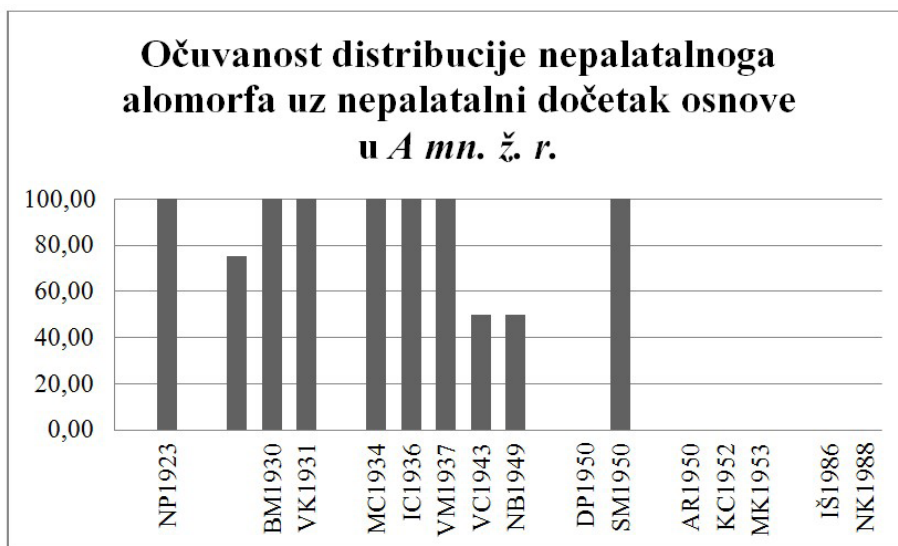

Grafički prikaz 2. Očuvanost distribucije nepalatalnoga alomorfa uz nepalatalni dočetak osnove u *N mn. imenica ženskoga roda*

A mn. nepalatalni dočetak osnove		
	-i	-e
ZL1921		
NP1923	<i>bùhtli, jûhi, rûki (3x)</i>	
VU1924		
MK1927	<i>bârbi, teti, novini</i>	<i>növine</i>
BM1930	<i>krëmšniti (2x), nogi, siromačini, skalini</i>	
VK1931	<i>gradëli, kasëti (2x), lãdvi, lokãrdi (2x), nogi</i>	
IC1933		
MC1934	<i>knjîgi (2x), palačinki, vãgi (2x)</i>	
IC1936	<i>besëdi, tablëti</i>	
VM1937	<i>bãčve, bãrki, izvori, kônzërvi, pòsudi, tunolõvki</i>	
VC1943	<i>herbãriji</i>	<i>škõljke</i>
NB1949	<i>nogi, večëri</i>	<i>növine, õgrade</i>
SC1949		
DP1950		

A mn. nepalatalni dočetak osnove		
	-i	-e
SM1950	<i>bārki, čokolādi (2x), japānki, knjīgi, konzēvi</i>	
MZ1950		
AR1950		<i>kārte, nāvike, nõvine, rāzlike, ùniforme</i>
KC1952		<i>jābuke, parcēle, smōkve, šljīve</i>
MK1953		<i>jābuke, kārte, mähune, špāroge</i>
SČ1954		
IŠ1986		
NK1988		

Tablica 6. Rezultati sociolingvističkoga istraživanja A mn. imenica ženskoga roda

Grafički prikaz 3. Očuvanost distribucije nepalatalnoga alomorfa uz nepalatalni dočetak osnove u A mn. imenica ženskoga roda

4. Zaključak

Usmjerenom dijalektološkom istraživanju pomoću upitnika i sociolingvističko istraživanje na temelju snimaka ispitanika u trajanju od jednoga sata spontanoga, neformalnoga govora (vernakulara) dali su slične rezultate:

1. stariji ispitanici većinom čuvaju staru podvojenost na nepalatalnu i palatalnu varijantu sklonidbe imenica ženskoga roda u sva tri promatrana padeža čak i kod onih imenica koje se ne nalaze u temeljnome čakavskom leksiku;¹⁰

2. prevaga palatalne varijante u *G jd.* i *NA mn.* imenica ženskoga roda u crikveničkome govoru vidljiva je kod svih ispitanika rođenih nakon pedesetih godina prošloga stoljeća sa sporadičnim nesustavnim javljanjima nepalatalne varijante.

Ovo je istraživanje pokazalo kako stariji ispitanici čuvaju staru podvojenost na nepalatalnu i palatalnu varijantu sklonidbe imenica ženskoga roda u sva tri promatrana padeža.¹¹

Uzimajući u obzir i ostala istraživanja crikveničkih jezičnih varijabli (Bašić 2012), pokazano je kako najstariji ispitanici koji su usvojili vernakular u konzervativnoj i tradicionalnoj Crikvenici pokazuju viši postotak očuvanosti starih čakavskih oblika. Ispitanici rođeni pedesetih godina prošloga stoljeća prva su generacija Crikveničana koji su vernakular usvojili u turističkoj Crikvenici s velikim brojem doseljenika i bili su izloženi obveznom školovanju, novim vrijednostima i iskustvima izvan lokalne zajednice. Upravo su ti ispitanici, kao i u mnogim drugim jezičnim karakteristikama, pokazali oslabljenu prestižnu ulogu lokalnoga idioma što se očituje i u prevazi palatalne varijante u *G jd.* i *NA mn.* imenica ženskoga roda što, u toj karakteristici, crikvenički govor izjednačuje s većinom hrvatskih govora u kojima je u tim padežima uopćen gramatički morfem starih palatalnih osnova *-e*.

¹⁰ Po podatcima dobivenim u ovome istraživanju vodile su se autorice *Rječnika crikveničkoga govora* (2013.). Naime, ograničenje koje je postavila prva autorica bilo je da taj rječnik obuhvati fond riječi crikveničkoga govora kojim se služe starije generacije (one rođene do šezdesetih godina prošloga stoljeća). Vođene tim ograničenjem, uz imenične su natuknice ženskoga roda uvedene kratice *im.^{e1}* i *im.^{e2}* koje pokazuju podvojenost sklonidbe imenica na nepalatalnu i palatalnu varijantu.

¹¹ Istu je distribuciju zabilježila Iva Lukežić 1984./1985. godine u istraživanju primorsko-ga poddijalekta ikavsko-ekavskog dijalekta u bliskome govoru Grižana u Vinodolu. Ukoliko se u obzir uzmu povijesne i suvremene činjenice o povezanosti Crikvenice i Grižana i njihovih stanovnika te činjenica kako se očuvanje i nekih drugih jezičnih karakteristika u mjesnome govoru Crikvenice objašnjava povezanošću Crikvenice i Vinodola (vidi bilješku 4), pronalazak istoga jezičnog uzusa ne čudi.

Autorica ovoga rada sudjeluje na projektu *Suvremeni dijalektološki opis mjesnoga govora Bribira, Grižana, Triblja, Drivenika, Križišća i Kraljevice* koji je 2016. godine novčano potpomognut iz sredstava Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Cilj je ovoga projekta snimanjem većeg broja govornika terenskim istraživanjem, transkripcijom digitalnih zapisa i analizom dobivenih varijacija na fonološkoj i morfološkoj jezičnoj razini dobiti suvremeni, kvantitativan i provjerljiv opis mjesnih govora Bribira, Grižana, Triblja, Drivenika, Križišća i Kraljevice. Istim metodama prikazanim u ovome članku istražiti će se i suvremeno stanje očuvanosti stare podvojenosti na nepalatalnu i palatalnu varijantu sklonidbe imenica ženskoga roda u sva tri promatrana padeža u govoru Grižana.

Ovo istraživanje nije potvrdilo polarizaciju alomorfa *-e* u *G jd. NV mn. / -i* u *A mn.* zabilježenu u istraživanju iz 1984. godine u govoru Crikvenice. Ipak, kako objasniti različita zapažanja u literaturi i danas na terenu? Smatramo kako je došlo do paradoksa promatrača (eng. *observer's paradox*) pri usmjerenome istraživanju pomoću dijalektološkoga upitnika u ispitivanju iz 1984. godine. Naime, svaki pojedinac, pa tako i naši ispitanici, posjeduje barem nekoliko govornih registara kojima pridaje društvenu vrijednost prema potrebi koja se ukaže. Terensko je istraživanje ipak formalna situacija u kojoj se ispitanici služe formalnim, svjesno kontroliranim govornim stilom. Navedeni se paradoks može zaobići tako da je ispitivač dio društvene mreže i jezične zajednice, što je u ovome istraživanju i bio slučaj. Na taj način ispitivač ispitivanje provodi na svome izvornome govoru što ga približava ispitanicima i utječe na opuštenost ispitanika koji će tada najmanje pozornosti davati kontroliranju iskaza.

Ovo je istraživanje pokazalo i kako je pri statističkome pristupu jezičnim podacima potreban veliki oprez prilikom njihove interpretacije. Naime, kvantitativna ili statistička analiza temelji se na određivanju preciznoga postotka pojavljivanja izabrane varijable koja ovisi o uporabi kod ispitanika pa će kod nekih ispitanika istraživana varijabla biti visoko frekventna (npr. primjeri za *G jd.* s nepalatalnim dočetakom osnove kod ispitanice ZL1921), kod nekih vrlo niske frekvencije (npr. primjeri za *N mn.* s nepalatalnim dočetakom osnove kod ispitanice IC1933) ili se kod nekih ispitanika neće upotrijebiti ni u jednome slučaju (npr. *A mn.* nepalatalni dočetak osnove kod ispitanika ZL1921, SC1949, DP1950, MZ1950, NK1988, IŠ1986, SČ1954). U snimkama je neusmjerenoga ispitivanja nemoguće pretpostaviti hoće li se istraživana varijabla pojaviti u govoru ispitanika ili neće. Što veći broj ispitanika analiziramo, to smo sigurniji da će se u njihovu vernakularu javiti jezična karakteristika koju istražujemo. Na statističku analizu moraju se primijeniti unutarnji zakoni struke u kojoj se ona primjenjuje što nas opet vraća na tradicionalnu dijalektologiju i njezina usmjerenoga istraživanja. Statistička nam analiza može biti relevantni pokazatelj koje jezične karakteristike treba usmjerenom dijalektološki istražiti pogotovo ako su čak i u malo zabilježenih slučajeva pokazale neku neočekivanu promjenu. Poklapanje rezultata dobivenih uporabom različitih tehnika osigurava veću vjerodostojnost istraživačkih zaključaka.

Literatura:

- BAŠIĆ, MARTINA. 2012. *Kvantitativna sociolingvistička analiza crikveničkoga govora*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 315 str.
- BAŠIĆ, MARTINA. 2015. Inovacije i ujednačavanja u nekim množinskim oblicima imenica u crikveničkome govoru. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 19. 1–23.
- IVAČIĆ DUSPER, ĐURĐICA; BAŠIĆ, MARTINA. 2013. *Rječnik crikveničkoga govora*. Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić. Crikvenica.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Izdavački centar Rijeka. Rijeka.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1996. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Izdavački centar Rijeka. Rijeka.
- LUKEŽIĆ, IVA. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra čakavskoga sabora Grobnišćine. Zagreb – Rijeka – Čavle.
- LUKEŽIĆ, IVA. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 2. Morfologija*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra čakavskoga sabora Grobnišćine. Zagreb – Rijeka – Čavle.
- MATEJČIĆ, RADMILA. 1988. Uvod. *Prošlost i baština Vinodola*. Ur. Tomičić, Jasna i dr. Povijesni muzej Hrvatske. Zagreb. 9–15.
- MILROY, LESLEY. ²1987. *Language and Social Networks*. Basil Blackwell. Oxford.
- TRASK, ROBERT L. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Školska knjiga. Zagreb.
- VRANIĆ, SILVANA. 1998. Idiom Breze – dio liburnijskoga podsustava ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja. *Zbornik Društva za povjesnicu Klana*. Ur. Šnajdar, Ivan. Društvo za povjesnicu Klana. Klana.
- VRANIĆ, SILVANA. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Filozofski fakultet u Rijeci. Rijeka.

The Variable *G jd. NA mn. of the feminine nouns* of the vernacular of Crikvenica

Abstract

The paper presents the results of research of declension of feminine nouns of the vernacular of Crikvenica. The alternative endings in the genitive singular and nominative, accusative plural are governed by the stem-final consonant: if it is a palatal consonant, the ending *-e* is used, and if it is a non-palatal consonant, the ending *-i* is used. The research was conducted by two methods. On the one hand is a method that belongs to traditional dialectological research (using targeted questionnaires), while on the other hand a method that belongs to sociolinguistic quantitative research based on the approach to the Labov's (and his sociolinguistic heritage) study of language changes and variability in language. The results of both studies yielded similar results: a) older informants mostly kept palatal and non palatal variant declension of feminine nouns in all three cases; b) predominance of palatal variant in all three cases is visible in all informants born in and after the 50's of 20'th century with sporadic, random appearances of non palatal variant.

Ključne riječi: čakavsko narječje, crikvenički idiom, dijalektologija, varijacijska sociolingvistika, imenice ženskoga roda, sklonidba

Keywords: čakavian dialect, local vernacular of Crikvenica, dialectology, variational sociolinguistics, feminine nouns, declension

